

Presentasjon av dr.avhandling

Historiske tablåer. En fortellende bil- ledserie i Riddersalen på Christians- borg slott 1778–1791.

Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo
Disputas 22. januar 2021

Ina Louise Stovner

Avhandlingen er en undersøkelse av historiefremstillingen i en serie bilder malt av Nicolai Abildgaard i Riddersalen på Christiansborg slott i årene 1778 til 1791. Dette var slottets store festsal og kjent som en av Europas største severdigheter i samtiden. Serien viste 10 utvalgte store øyeblikk i perioden Oldenborgerne regjerte. Hvert bilde viste både en viktig hendelse i landets historie og kongen som utfører en god handling og som viser ham som et moralsk eksempel. Gjennom billedanalysene har jeg gjort funn som har ført til en konkret korrigering i forhold til tidligere tolkninger av hva bildene viser. I tillegg har jeg gjort funn på et mer teoretisk nivå, som dreier seg om historieforståelsen som kommer til uttrykk i bildene.

Historiefremstillingene i det sene 1700-tallet omtales ofte som en slags forløper til det moderne vitenskapelige historiefaget. En av de mest innflytelsesrike teoriene ble lansert av den tyske begrephistorikeren Reinhart Koselleck som mente det skjedde en gradvis oppløsning av den eksemplariske forståelsen av historie i denne perioden, det vil si oppfatningen av historie som en serie fortellinger til etterfølgelse eller avskrek-

kelse, altså som eksempler til å lære av. Hovedfokuset innenfor historiografisk forskning har vært å spore fremveksten av en moderne historieforståelse, en slags utviklingshistorie som peker framover mot vår egen tid. Mer kritisk kan det innvendes at dette blir en usynliggjøring av det store mangfoldet av historiske representasjoner som florerte i perioden. Flere forskere i senere tid har påpekt at disse endringene i historieforståelsen ikke bare kan beskrives som lineær. Avhandlingen tar utgangspunkt i disse teoriene om at historieskrivingen heller var preget av variasjon, kompleksitet og kontinuitet. Den et ment som bidrag inn i dette forskningsfeltet ved at jeg skriver historiemaleriet inn i mangfoldet som disse forskerne har vært med på å skrive fram.

Kunsthistorikere har påpekt at det skjedde store endringer innenfor historiemaleriet i denne perioden. Gradvis endret sjangeren seg fra allegoriske og mytologiske fremstillinger til å handle om sekulære historiske hendelser, og fedrelandske temaer opptok kunstnerne. Samtidig endret også billedspråket seg, og det nye «realistiske» historiemaleriet gjenga temaene med større hensyn til det historisk konkrete og nøyaktige. Abildgaard beskrives som en foregangsman for disse endringene i Danmark. Det er likevel ikke gjort noen større studie av historiefremstillingen i hans hovedverk. Dette kan skyldes at de fleste av bildene er borte og at helheten, selve Riddersalen, ikke finnes lenger, siden slottet brant i 1794. Det kan også henge sammen med at bildenes mange fortellende detaljer kan fremstå som

vanskelige å forstå for dagens tilskuere. Kunsthistorikere har også undret seg over bildenes dikotome karakter. Seks av dem har et nøkternt og jordnært billedspråk i motsetning til de andre fire som skildres ved hjelp av allegorier. Forsøk på å forklare denne motsetningen eller gåten har stått sentralt i forskningen, og min avhandling kommer her med et nytt svar. Jeg har undersøkt motivene ved å sammenligne dem med fremstillingen av hendelsene i andre medier i perioden, både innenfor historieskrivingen og minnestøttene i Mindelunden ved Jægerspris slott. Teoretisk har jeg tatt utgangspunkt i den kanadiske historikeren Mark Salber Phillips' teori om at det på slutten av 1700-tallet skjedde en omforming av historiepraksisen på tvers av sjangre som påvirket historiefagets didaktiske rolle.

Tidligere forskning omtaler noen av bildene uten allegoriske figurer som «en ufullstendig form for realisme» og de er tolket som et uttrykk for et «nytt historiesyn» og en slags «forløper for historismen». Nøkkelen til å forstå bildene mener jeg i stedet er å tolke dem i lys av samtidens begrep om tablået. Tablået var et nyttig representasjonsverktøy innenfor en rekke felt innenfor 1700-tallets opplysnings-tenkning, benyttet for å syntetisere og anskueliggjøre en større helhet slik at den kunne forstås i ett enkelt blikk. Innenfor kunsten skulle tablået uttrykke verkets idé i et slående visuelt uttrykk. Tid og handling er dermed av sekundær betydning. Bildet skulle være på en gang betydningsbærende og umiddelbart forståelig for tilskuerne. Tablåformen bør forstås som en visuell formel eller nærmest en sjanger som var kjent og delt i samtiden. I avhandlingen argumenterer jeg for at forskjellen mellom bildene med og uten allegoriske figurer ikke er så stor som antydning av tidligere forskning. Allegoriene er ikke så kompliserte, og de konkrete bildene på sin side bærer på flere

lag av betydning. Felles for hele billedserien er at i alle bildene forbindes antikvariske detaljer med et større moralsk budskap i iscenesatte tablåer. Tablåformen gjør noe med idealet og eksemplet som fremsettes. Man blir ikke kun vist et forbilde, tablået skulle vekke en moralsk følelse i tilskueren.

Den andre nøkkelen jeg fant som en inngang til historieforståelsen i bildene er mer knyttet til selve materialet: I tillegg til de 10 maleriene av de Oldenborgske kongene har jeg analysert de fire dørstykkene, *Europas historie* som Abildgaard malte til Riddersalens inngangsparti. Bildene er en form for filosofisk historie på lerret om sivilisasjonens historie, som deler Europas historie inn i fire epoker. De har blitt tolket svært ulikt av forskere i senere tid og er beskrevet som både gåtefulle og egensindige. Jeg mener de bør anses som langt mindre kontroversielle og langt mer forståelige for samtidens dannede kretser enn tidligere antatt. Min analyse viser at serien er i overensstemmelse med oppdragsgiverens luthersk-protestantiske religionsoppfatning, og at de bør plasseres innenfor et naturrettslig og kontraktteoretisk rammeverk. I *Europas historie* forklares historisk forandring ut fra kulturens vekslende kår. Bildene forklarer den moralske lærdommen kausalt, ved å gi innsikt i årsakene og virkningene i skiftningene mellom krig og fred. Viktige elementer i forklaringen er at fred og økt opplysning avhenger av beskyttelse og et godt styre. De må imidlertid tolkes i sammenheng med historiemaleriene i Riddersalen. Et kontraktteoretisk og naturrettslig perspektiv følger alle bildene som en slags underliggende kode. Når naturretten ble brukt som «utviklingslære» eller sivilisasjonsteori ble historie læren om samfunnets vei til et «borgerlig samfunn». De historiske periodene blir stadier i en utvikling fra naturtilstand til det borgerlige samfunn, hvor de borgerlige rettighetene er garantert av en samfunns-

pakt. Temaene for *Europas historie* videreføres ved at kongene i Riddersalen fremstilles som gode ledere som innfører et rettferdig styresett, vedtar lover, oppnår seire og fred gjennom kloke militære avgjørelser. Som en helhet forteller billedserien om betydningen av samhold og fedrelandskjærlighet i alle rikets deler som er underlagt Oldenborgernes styre.

I analysearbeidet var *Europas historie* en nøkkel for å forstå hva Riddersalen uttrykker som en helhet, og det er på dette nivået historieforståelsen trer tydelig fram. Ses alle bildene samlet presenteres tiden som en akkumulativ prosess av gode eksempler som når et slags klimaks i apoteosen til Frederik V. Dette bildet skiller seg ut ved at kongen selv har fått allegorisk form, og er fremstilt som grunnleggeren av en idealstat i rollen som Apollon. Det er ingenting i bildene som tilsier at fremtiden skulle være annerledes enn fortiden. Tiden lukkes inne ved at billedserien rammes inn av to bilder som understreker kongens patriarkalske rolle og statiske makt. Bildene kan derfor ikke sies å uttrykke et «nytt moderne historiesyn». De er godt plassert innenfor en filosofisk-pragmatisk historieforståelse. Seriens todelte billedspråk bør heller forstås ut fra samtidens didaktiske, moralske og samtidig antikvariske interesse for historie.

Som et bidrag inn i debatten om endringer i historieforståelsen på slutten av 1700-tallet viser derfor min avhandling kompleksiteten og mangfoldet som kunne prege den visuelle fremstillingen av historie i perioden.

Som et tablå samlet Riddersalens billedverden både tiden, alle de geografiske delene av riket og alle lag av befolkningen under kongen. Tilsammen utgjorde alle historiemaleriene i Riddersalen ett stort tablå. I slottets enorme festsal skulle tilskuerne kunne se de enkelte historiene og samtidig fange denne helheten i et øyekast. Bildenes moralske budskap var ment å skulle virke på flere sosiale lag. Riddersalen ble også malt med tanke på virkningen den skulle ha på kronprinsen selv og fremtidige konger. Som et kongespeil viser bildene hvordan kongen skulle leve opp til sin del av samfunnspakten ved å lære av sine forfedres dyder og handlinger. Bildenes motiver er knyttet til datidens patriotiske ide om det gode samfunn, der borgerskapet plasseres side om side med konger og adel i kraft av sin innsats for det felles beste. På denne måten skulle borgerskapet se seg selv som en integrert del av den eneveldige staten. Bildene forteller om harmoni og samhold som bindes sammen i den eneveldige styreform og den protestantiske tro under dynastiet Oldenburg.